

Драгутин Огњановић

Мозаик Тартаљиних слика

Наследник затечених стања поетских односа према деци, Тартаља стваралачким почетком није ни изненадио ни одвећ обећао: све је било скромно, ниучем превратничко ни ново. Пре Вучове поеме **Дружина пет петлића** (1933), он је штампао две књиге песама за децу, али се његова појава осећа као присуство, никако као заокрет или раскид са традиционалним типом стваралачког понашања. Његове књиге песама из међуратног периода разастире обиље мотивских преокупација и ширу лепезу песникових интересовања (**Срмена у граду птица** — 1926, **Царство мале Срмене** — 1928, **Чобанска фрула** — 1933, **Весели другови** — 1934, **Шкољке** — 1935, **Младо дрво** — 1936, **Мали глумци** — 1938, **Варјача** — царев доглавник — 1938, **Наша позорница** — 1941.).

У Тартаљиној поезији деца су изведена на излет у при роду, у зооврт, на море, на улице, у свет микрокосмичког доживљаја ствари и појава. У њој нема непознатих светова ни измаштаних чуда, страхота и траума. Све је овоземаљско, људско, у оквирима и обрисима животне појавности. Све је трепераво, светло, искричаво и поигриво. У њој нема крупнијих тема, главобољних речи и развијених прича. Све је смирено, благо, прозрачно и умилно. Акценат је на игри, пошалицама и ситним облицима запажања која емотивно подстичу дечју радозналост, богате њихов свет сазнањима о природи и човеку, често безначајних ствари које имају драж и лепоту изненађења и понашања које у персонификованој форми добија људске карактеристике. У покретању и активирању тих ствари песник омогућује да се у њиховом доживљају остварују ситне радости и задовољства. Будући да је у његовој поезији претежно у питању нека безазлена згода, која подразумева продуховљену поенту, Тартаља се понаша као песник коме је стало да тренутним доживљајима богати представу о свету о многоликостима његових манифестација.

Да би дочарао извесне ситне феномене природних појава и дешавања, он деци скреће пажњу на њихове облике појављивања. Тако: пред капима водскока застану задивљене дечје очи (**Водоскок**), изненада бело у јануару процвета трешња у башти (**Бели цветови**), поветарац полаже испит

да би показао да и он уме да дува (**Ветар поветарац**), сунце се љути што после кише мора поново да суши земљу (**Киша и сунце**), једне ноћи се на небу појави жута банана, а друге сјајна жута диња (**Небеске чаролије**) и слично.

Из психологије је познато да је дечја радозналост специфична и да се на многа дечја питања не може да одговори. Тако и Тартаља у неким песмама пита у име деце и на дечји начин. Овакав тип песниковог прерушавања, радозналца омогућује већу идентификацију деце са питаоцем: песник постаје дете, а деца он. Будући да је чепркање по тајнама основна дечја знатижеља, песник настоји да тој знатижељи удовољи. У знаку радозналости и питања је цела песма **Сања ли цвет**.

Једна врста наивног дечјег хуморног хуманизма најфиније је испољена у песмици **Мрак и киша** у којој се девојчица брине за мрак да не покисне и озебе. Највише духовитости је у пропивању и вређању гусака што једна другу називају гуском. Ова „перната“ свађа асоцира на свађу простих жена, али у песми има лепоту духовите игре речима у дијалогском неспоразуму и „увредама“:

*Једна је гуска
рекла другој гуски
да је гуска.
„Јеси, гуска,
и понављам: гуска“.*

*Наљути се друга гуска.
Њој да једна гуска
Каже да је гуска?*

*И викне првој: „Гуско!
Зар ти, једна гуска
Да мени каже — гуска?“*

(Гуска)

Можда је највише смисла за једну врсту лаконске хумористичке фабуне Тартаља показао у **Веселој зоологији**, књизи у којој за све становнике зоолошког врта везује по коју духовиту стиховану згоду. Његова песма **Зец**, рецимо цела гласи:

*Шумски зец је најбржа
зверчица на свету,
јер му срце најбрже
силази у пету.*

Брзина исказана степеном страха поентирана је лаконском духовитошћу, на начин Густава Крклеца у **Телеграмским баснама**.

Кад је реч о Тартаљином хумору треба имати у виду његове песмице које имају драж епиграма. У **Веселој зоологији** има минијатурних хуморних искри које се обзнане попут варница зрачећи својом поентом, досетком:

— Памти ову мудрост, сине —
сом сомчету вели свом
— само ко истински зине
може бити прави сом.

(Сом)

У песми **Јелен**, ништа мање успела, духовитост про-
изилази из **фигуративне метафоричке сликовитости**:

Рогови у јелена
као да су гране;
само што не рађају
крушке ни банане.

А када би рађали
шљиву сочну, плаву,
— ал' бисмо се јелену
попели на главу.

Попут Змајеве пачурлије, у Тартаљиној поезији животиње често уче школу: Свитац учи како да са мало муке пали свој фењерчић (**Краткотрајна школа**); рачић на часу неће да хода уназад као остали ракови па га учитељ грди што квари уобичајене навике (**У школи за ракове**), медвеђа школа обухвата свега два предмета: „Како се мед краде“ и „Како се жаоке ваде“.

Тартаљине хуманитарне поруке деци у више махова долазе као илустративни примери за угледање. У песми **Кочничар на нашем трамвају**, сличној Вучовој **Мој отац трамвај вози**, у тренутку кад деца и стари прелазе пругу кочничар дуго звони, а кад у трамвај уђе која стара особа не креће док неко не устане да јој уступи место. Песма има моралистичку тенденцију — инсистирање на примеру коректног васпитног односа према људима.

Рад у васпитању деце Тартаља употребљава као мотив на коме, попут Змаја, указује на његов значај и неопходност за напредовање и опстанак. У том смислу су карактеристичне његове послератне песме у којима, у периоду замаху социјализације живота у нашој земљи, и код њега, као код Чопића, Мире Алечковић, Арсена Диклића и делимично Десанке Максимовић, изградња и обнова земље добијају манифестивни одјек идејног усмеравања деце и омладине. Актуелност градалачке активности добија посебно место у његовој књизи **Прича о радним бригадама** у којима дочарава друштвене односе послератног живота и прегнућа наших народа у која се укључују и млади. **Приче о радним**

бригадама деци су чак занимљивије од бајки, јер су стварније, савременије:

— Ех, мој брате,
није шала,
твоје приче
више вреде
него оне старе бајке
које знамо већ од деде
и од баке
и од мајке...

ПАРТАЉА
ОКТОБРА

Тартаља децу окреће друштвеној стварности, непосредном животу и елану који је обузео наше људе у послератном периоду социјализације живота, демократизације друштвених односа и хуманизације људске свести. Ма колико да је избегавао да то директније чини, он је местимично испољио пропагандистичку идејност, без снаге лирске сугестије и емотивних узбуђења.

У жељи да потпуније оствари један лик за који везује своје поетске слике и згоде, Тартаља пише скупину песама о деди и његовом шеширу, велики циклус песама о дечаку Миши и његовим згодама, групу песама о расејаном ујаку, неколико њих о ујаковом поквареном будилнику и слично (**Дедин шешир и ветар, Миша савремено дете**). Ни ујка, ни деду, ни Мицу он не исмева, иако их непрекидно види у смешним ситуацијама. Његов хумор долази као доброћудни и весели израз запажања о лицима која у извесним тренуцима својим поступцима изазивају смех. Ту се у слици откривају истине о деци и одраслима: деца запажају „невоље“ одраслих, одраслима су познате „мане“ деце. Док деца муче муку са несмиреним шеширом, ујак се мучи са ћудљивим часовником. Хумористичке варнице које врснут као резултат изненађења тако омогућују деци да се уживе у пошалице које их нагоне на незлобив, пријатан и добронамеран смех.

Будући да је Тартаљиной поезији све дато без ироничних побуда и зlobe, без оштрије критике мана и поступака, његова се песма прима као игра, забава и стимуланс светлим расположењима.

Куд год се кретао, ујак, у својој расејаности, нешто заборави. Не зна да ли му кључеви више муке задају кад се повежу у свежањ или кад их има појединачно; у знак сигурности у град носи два кишобрана да би му се други нашао уколико један изгуби, а кад оде са једном жутом и једном црном ципелом, улази код чистача и црном машћу премазује жуту. Његова расејаност један је од финијих хумористичких елемената за његову досетљивост.

Тартаља чика Свраку прати у песмама **Чика Сврака ловац, Чика Сврака јакач, Чика Сврака и вук и Чика Сврака певач**. Он је у стању да доскочи крокодилу, тигру и другим животињама, али се добро презноји док чупа ћурана; јаше на слону и другим животињама, али не сме на жежу;

кад и целог дана не улови ни једну рибу отвори сардину и са слашћу је поједе и слично.

Песме о дечаку Миши су симетричне — свака је од по две строфе и свака са духовитом поентом анегдотичне природе из које врсне духовита варница песникове пошалице. У песмама у овом свом малом јунаку Тартаља је написао више запажања о деци, о њиховим играма и ђудима, ситним јогунствима, духовитим сналажењима и симпатичним добротинствима. Пратећи Мишина расположења у појединим ситуацијама он указује на њихову брзу и лаку променљивост. Час прљав, час чист, час весео, час љут, час мио и благ, час мргодан и прек, час послушан и добар, час мрзовољан и лењ, брзом променом својих осећања, Миша се понаша на типично дејчи начин. Тако се његово зарицање да са оним са ким се посвадио заувек све раскине завршава након четврт сата заједничком партијом сладоледа. Најчешће се песмице о њему завршавају његовим речима :кад прогута коштицу трешања упита бабу да ли ће му иста проклијати у стомаку (**Миша воћар**); кад треба да се шиша жели да га берберин исфризира тако да би бар две године био миран (**Миша практичар**); у жељи за самосталношћу буну се што га родитељи свуда прате (**Миша свој човек**) и слично. Тако се овај малишан остварује као вишеструки носилац дејчих особина, наивних и симпатичних поступака, склоности за уважавањем, жеље за важењем и слично. У томе има додирних тачака са понашањем деце у Лукићевој поезији.

Роже Кајоа подвлачи да игру треба дефинисати као „слободну и добровољну активност, извор радости и разоноде“. Тако схваћена игра од стране деце и једино може да се сматра игром, иначе, чим наступи принуда, престаје задовољство, нестају дражи, постаје се свестан морања које подразумева безвољност која чини да се игра извргне у оно што она даје ,често и у свој сурогат. Ово стога што би постала „кулук од кога би свако пожурио да се што пре ослободи.“

Драж сценски илустративне игре Тартаља је остварио у извесном броју једночинки које су својеврстан доживљај безазлених згода, мудријашија, пошалица, зачикавања, изврдавања и слично, некад у слици односа саме деце (**Фи-фо-фу**, **Микица иде на излет**, **Зубобоља**) некад у слици односа одраслих (**Грамофонска плоча**), а некад суочавањем једних и других (**Хипотека**, **Зна он унапред**, **Наш чика Сврака**). Тематски су, углавном, везане за породичне односе, али су и слика онога што се дешава ван куће у радњи, на улици, у школи. Хумористични пропламсаји и варничаве поенте на крају дају драж овим минијатурним позоришним облицима чија је сврха у првом реду да најмлађој деци послуже као сценске игре у приредбене сврхе.

Провевши детињство у приморју, Тартаља је интимно доживео море као живу лепоту и активни принцип природе. Тој лепоти он је посветио књигу стихова **Наше море** која је сва у знаку глорификације приморског пејзажа, жи-

вота примораца, игара деце и бројних доживљаја поднебља коме је привршен као најомиљенијем медијуму и доживљајном објекту. Отуд је његова слика мора и живота на њему и поред њега дата из ракурса субјективне привржености и присног односа.

За море је, на специфичан начин, везана и његова поема **Гусарска дружина** у којој су сликане згоде и незгоде оних који на таласима доживљавају проверу своје гусарске готовости. У томе је његова поема слична Селишкарском роману **Дружина „Сињи галеб“**, само Тартаља својим „гусарима“, видећи их у низу ситуација, приписује и многе слабости. У тој провери он их не идеализује као јунаке „без мане и страха“, већ им даје реалније обележје, појачавајући њихове слабости и поруке извргавајући их подсмеху и карикирању. Отуда његова поема има пародичан, хумористичко-сатирички тон. Користећи смех за изобличавање кукавичлука, страха, поспаности, запуштености, халапљивости и слично, Тартаља своје гусаре чини смешним и тако његови ликови постају уверљивији него да су модели одређеног идеала без грешака и промашаја. (Сличан поступак је искористио Д. Радовић за сценску игру (**Капетан Џон Пиплфокс**.)

Гусарска дружина Гвида Тартаље се придружује бројним дружинама наших писаца, уносећи извесну свежину у начину портретирања морнара од којих сваки има по коју карактерну црту, ману, порок или врлину. Једни су поспани, други запуштени, трећи издржљиви, а сви се остварују у слици која дочарава њихово понашање начин односа према другима, себи самима, према обавезама и слично.

Гусари Морска Врана, Касна Ура и други, издржавају критеријум испитивања попут оног из народне песме „ко је храбар стићи и утећи“, да би способношћу, одважношћу и издржљивошћу, били достојни позива за који се опредељују. Као поштоваоци режима гусарског живота, сви они морају да се повинују његовим правилима, захтевима и обавезама, уз подразумевање, изненађења и опасности које их на мору вребају. При извршавању задатака гусари настоје да забуше; саботажа скоро да постаје метод њиховог односа према обавезама и одговорностима. На таквим противречностима песник је дехероизирао своје гусаре учинивши их смешним:

„Ја не могу,
десну ногу
угануо ја сам јуче.

„Ја не могу,
ево сад ми каша пуче.

„Ја не могу,
баш ми жао,
неко ми је на жуљ стао“

„Ја не могу,
упао ми труп у око.“

„Ја не могу,
то је мени превисоко.“

„Ја не могу,
већ два дана
једина је мени храна
камелица или нана.“

Ово изврдавање, засновано на примеру идентификације, од посебне је важности. Шалећи се на деци подесан начин, Тартаља слика децу прерушену у одрасле, те његов хумор у таквом постављању деци више одговара јер су у ситуацији да се при читању смеју „одраслима“ који се понашају на дечји начин.

Традиционалистички Тартаља нам није занимљив, иако и такав има известан број песама које деца могу да приме као драг емотивни и естетски доживљај. Увек нам је дражи кад се осамостали и ствара своје поетске слике света за децу, извлачећи своје музичке линије и остварујући своје структуралне облике. Ослобођен туђих идеја и поступака, најличнији је у прозрочно чистој, као прашницима засутој расцвалој поетској пољани, књизи **Од облака до маслачка** у којој је природа, у својој озонираној чистоти, открила своје микрокосмичке елементе као драгуље и аквареле који освајају дечју радозналост и освежавају њихове представе намећући се оку и уху деце као симултана шара, танани вез, тихи и умилни звук. У овој књизи он води игру оживљавањем предмета и антропоморфизовањем природних објеката. Без тенденциозних настојања да поучи, он сличицама приређује духовну гозбу. Тако његова слика привлачи као расцвала природа својим разнобојним цветићима, као небо својим упаљеним свицима.

Откривајући богатство природног колорита и оживљавајући природне објекте он прати њихове промене, преливе и трептаје. Облаци су код њега веселаца и шаљивције, свађалице и јогунице, а звезде и Месец се понашају попут живих створења. Месец се прерушава у различите метафоре: час је диња, час златник, час банана. У вези са природним феноменима је и дечја радозналост у песми **С ону страну дуге** у којој дечак који жели да постане пилот каже:

А једнога ћу дана
у трупу авиона
проћи испод дуге
и видети
како она
с друге стране изгледа:
дал има исте такве
разнобојне пруге
као и спреда.

Променљивост утисака и боја остварује се у посматрању таласа који су у својим непрекидним променама час зелени, час плави, час бели, црни, рујноцрвени и слично (Таласи).

У нашој поезији има често тематских и мотивских сродности. Тако је Тартаљина песма **Сунце** слична Витезовој песми **Залазак Сунца**. Међутим, док код Витеза на почетку стоји занос и слутња а на крају туга што је Сунце „потонуло“, у Тартаљиној песми дете је забринуто због нестанка Сунца, али бива утешено мајчином констатацијом да ће се се Сунце „на небу опет вратити“. Унеколико разлитича од истоимене песме Десанке Максимовић, његова песма **Од куће до школе** открива вајкадашњу дечју радозналост и љубав према животињама: дечачића на путу чекају псетанце, мачка, кокош и пилићи. Та дечја занесеност оним поред чега пролази типичан је вид дечјег понашања које некад иде и до заборављања главног циља.

Све је у поезији Г. Тартаље нежно, благо, љупко, угуткано, прозрачно, весело, искричаво и раздрагано. У свему томе стоје хумор и оптимистичка визија живота као стожери око којих се рачвају, плету и окупљају његове поруке. У калеидоскопу мотива из природе, животињског и биљног света, из дечјег живота и живота уопште, у његовој поезији стоји широко разастрто платно са бројним шарама у којима се налази и на живе бисере и цветове, али и на анемичне и штуре слике.

Ако су Стеван Бешевић, Брана Цветковић и Андра Франичевић остали у сенци Змајеве поетике и певања, Гвидо Тартаља је, после дужег мучења, успео да се осамостали, да проговори језиком ненаметљивог обраћања малишанима којима се поверио као присни друг и саговорник. Идентификујући се често са њима, он је попримио улогу прерушиоца који из дечје перспективе види одраслим оком. Тај и такав однос поравнања има одјека у психи деце и њиховом доживљају објеката, личности, природе и свега што их у одговарајућем случају опседа.